

[1996] 3 एस.सी.आर 115.

केरला स्टेट फायनान्सियल एंटरप्रायझेस लिमिटेड.

विरुद्ध

जॅकॉब अलेक्झांडर आणि एक.

1 मार्च 1996

[के. रामास्वामी आणि जी. बी. पट्टनाईक, जे. जे.]

1107 चा कोचीन कुरी कायदा VII - कुरीचे संचालन - लिलावाच्या सवलतीची रक्कम सर्व ग्राहकांमध्ये त्यांच्या तिकिटाच्या वाट्याच्या प्रमाणात वितरित केली जाईल - विजेता नसलेल्या ग्राहकांची जप्त केलेली सवलत - ज्यांनी त्यांचे सदस्यत्व नियमितपणे पाठविले आहे अशा ग्राहकांमध्ये वितरित केली जाईल.

फिर्यादी-उत्तरवादीने केरळ राज्याला तसेच अपीलकर्त्याला न भरलेल्या लिलावाच्या सवलतीतून फिर्यादीचा वाटा म्हणून देय असलेली रक्कम व्याजासह भरण्याचे निर्देश देण्यासाठी खटला दाखल केला आणि आरोप केला की प्रतिवादी क्रमांक 2 एक कुरी चालवत होता आणि फिर्यादी तिकिटाच्या विभाग अ आणि विभाग ब चा ग्राहक होता आणि त्याने सर्व सदस्यत्व त्वरित आणि नियमितपणे दिले परंतु कुरी संपुष्टात आल्यानंतरही त्याला न भरलेल्या लिलावाच्या सवलतीचा प्रमाणबद्ध वाटा देण्यात आला नाही.

खटला निकाली काढण्यात आला. ट्रायल कोर्टाने असे म्हटले आहे की 1107 च्या कोचीन कुरीज कायदा VII च्या तरतुदीनुसार, फोरमॅन वायम्पूमध्ये विशेषतः प्रदान केलेल्या गोष्टीपेक्षा अधिक काहीही दावा करू शकत नाही आणि वायम्पू अंतर्गत फोरमॅनला केवळ कमिशन मिळू शकते. त्यामुळे विजेता नसलेल्या ग्राहकांच्या बाबतीत जप्त केलेल्या सवलतीची रक्कम कुरी संपुष्टात आल्यानंतर तत्पर ग्राहकांमध्ये वितरित केली गेली पाहिजे. अपीलात, विभागीय खंडपीठाने हा प्रश्न तयार केला की विजेता नसलेल्या ग्राहकांनी जप्त केलेली सवलत तत्पर आणि नियमित ग्राहकांमध्ये वितरित केली जाऊ शकते का आणि ती पूर्ण खंडपीठाकडे पाठवली.

पूर्ण खंडपीठाने ट्रायल कोर्टाच्या न्यायनिर्णयाला आणि हुक्मनाम्याला दुजोरा देताना असे म्हटले की, कायदा आणि वायम्पू अंतर्गत निश्चित केलेल्या कमिशन किंवा मोबदल्याशिवाय इतर कोणतीही रक्कम राखून ठेवण्याचा अधिकार फोरमनला नाही आणि 'विजेता नसलेल्या' ग्राहकांनी जप्त केलेली लिलाव सवलत देखील तिकिटाच्या वाट्याच्या प्रमाणात कुरी संपल्यानंतर वितरित करावी लागेल, ज्या ग्राहकांनी तारखेपर्यंत नियमितपणे हप्त्याची रक्कम पाठवली आहे. उच्च न्यायालयाच्या पूर्ण न्यायपीठाने दिलेल्या न्यायनिर्णयाविरोधात ही अपील दाखल करण्यात आली होती.

अपीलकर्त्याने असा युक्तिवाद केला की पक्षांचे अधिकार निश्चित करणारा वायम्पू, 'विजेता नसलेल्या' सदस्यांनी जप्त केलेल्या लिलावाच्या सवलतीच्या वितरणास अधिकृत करत नाही.

उत्तरवादीने असा आरोप केला की फोरमनला वैम्पूमध्ये दिलेल्या रकमेपेक्षा जास्त पैसे मिळण्याचा अधिकार नसल्यामुळे, वाजवी निष्कर्ष असा आहे की 'विजेता नसलेल्या' ग्राहकांनी जप्त केलेली लिलाव सवलत कुरी संपुष्टात आल्यानंतर नियमित ग्राहकांमध्ये वितरित करावी लागेल.

अपील फेटाळत, हे न्यायालय

असा निर्णय देते कि : फोरमन केवळ कमिशनसाठी पात्र असतो कारण तो वायम्पूमध्ये प्रदान केला आहे आणि त्याला यापेक्षा अधिक काहीही मिळण्याचा हक्क नाही. वायम्पूच्या खंड बी (सी) मध्ये वापरलेली विशिष्ट भाषा लक्षात घेता, लिलावाच्या सवलतीची रक्कम सर्व ग्राहकांना त्यांच्या तिकिटाच्या वाट्याच्या प्रमाणात वितरित करावी लागेल. विजेता नसलेल्या ग्राहकांची जप्त केलेली सवलत, ज्यांनी त्यांचे सदस्यत्व नियमितपणे पाठविले आहे अशा ग्राहकांमध्ये वितरित करावी लागेल. वैम्पूमध्ये कोणतीही विशिष्ट तरतूद नाही परंतु कोचीन कुरीज कायदा आणि वैम्पू अंतर्गत फोरमनचा हक्क दर्शविला गेला आहे आणि फोरमन जे दिले आहे त्यापेक्षा जास्त काहीही घेऊ शकत नाही आणि म्हणून ही रक्कम नियमित ग्राहकांमध्ये वितरित करावी लागते. [124 - ए -सी]

श्रीराम चिद्र अँड इन्व्हेस्टमेंट (पी) लिमिटेड .वि. युनियन ऑफ इंडिया आणि इतर, [1993] 4 एस. सी. सी. सप. 226 वर अवलंबून होते.

दिवाणी अपील अधिकारिता : 1996 चे दिवाणी अपील क्र. 4169.

1987 च्या ए. एस. क्रमांक 235 मधील केरळ उच्च न्यायालयाच्या दिनांक 11.1.95 च्या न्यायनिर्णय आणि आदेशावरून.

अपीलकर्त्यासाठी एम. एन. कृष्णमणी आणि सी. एन. श्रीकुमार.

उत्तरवादींसाठी सी. सीतारामय्या आणि एस. ए. सईद.

न्यायालयाचा न्यायनिर्णय श्री जी. बी. पट्टनाईक, जे. यांनी दिला.

जी. बी. पट्टनाईक, जे. : अनुमती देण्यात आली.

1983 च्या ओ. एस. क्रमांक 120 पासून उद्भवलेल्या 1987 च्या ए. एस. क्रमांक 235 मधील केरळ उच्च न्यायालयाच्या पूर्ण खंडपीठाच्या न्यायनिर्णयाच्या विरोधात प्रतिवादी क्रमांक 2 ने हे अपील केले आहे.

फिर्यादीने केरळ राज्य तसेच केरळ स्टेट फायनान्शियल एंटरप्रायझेस लिमिटेड, त्रिचुर यांना न भरलेल्या लिलावाच्या सवलतीतून फिर्यादीचा हिस्सा म्हणून देय रक्कम व्याजासह भरण्याचे निर्देश देण्यासाठी खटला दाखल केला. फिर्यादीचे प्रकरण थोडक्यात असे आहे की प्रतिवादी क्र. 2 ते एक कुरी चालवत होते, जे 17.3.1972 वर सुरू झाले आणि 17.7.1980 वर संपले. कुरीची प्रत्येकी 200 तिकिटे होती, ज्यात ए, बी, सी आणि डी असे चार विभाग होते आणि तिकिटाची एकूण रक्कम रु.50,000 होती. तिकिटाची मासिक सदस्यता रु. 500 होती. एकूण (अ विभागासाठी 200 रुपये. ब विभागासाठी 150 रुपये. सी विभागासाठी 100 रुपये. आणि रु. 50 डी विभागासाठी) असे होते. असे 100 हप्ते आणि 1018 ग्राहक होते. प्रत्येक हप्त्यावर दोन तिकिटे बक्षीस म्हणून होती, एक लॉटद्वारे आणि दुसरी लिलावाद्वारे होती. लॉटद्वारे बक्षीस मिळाल्यास रु. 5,000 निश्चित सवलत म्हणून वजा केले जातील आणि रु. 45000 विजेत्या ग्राहकाला दिले जातील. रु. 5,000 निश्चित सवलतीपैकी, रु. 2, 500 हे फोरमनसाठी कमिशन म्हणून जाईल आणि उर्वरित रु. 2,500 हे त्यांच्या वाट्याच्या प्रमाणात सदस्यांमध्ये विभागले जातील. लिलावाच्या बाबतीत, जो ग्राहक जास्तीत जास्त कमी केलेल्या रकमेसाठी बोली लावेल त्याला बक्षीस दिले जाईल आणि त्याला लिलावाच्या कपातीपेक्षा 45,000 रुपयांची रक्कम कमी मिळेल. सर्व विभागांची लिलावातील सवलत एकत्रित केली जाईल आणि ती ग्राहकांमध्ये विभागली

जाईल. ही लिलाव सवलत त्या सदस्यांना दिली जाते जे सदस्यत्व तत्परतेने भरतात. विजेता ग्राहक हा एक हप्ता देखील न भरल्यास सवलतीचा वाटा गमावतो. विजेता नसलेल्या ग्राहकाने सलग आणखी तीन हप्ते चुकवले तर तो लिलावाच्या सवलतीचा वाटा गमावेल. कुरीचे संचालन 1107 च्या कोचीन कुरीज कायदा VII द्वारे नियंत्रित केले जाते (यापुढे याला 'कायदा' म्हणून संबोधले जाते). फिर्यादी विभाग अ आणि विभाग ब चे तिकीट ग्राहक होते आणि त्यांनी सर्व वर्गणी त्वरित आणि नियमितपणे भरल्या. परंतु कुरीच्या समाप्तीनंतरही, फिर्यादीला लिलावाच्या न भरलेल्या सवलतीचा प्रमाणबद्ध वाटा देण्यात आला नाही, त्याने खटला दाखल केला. संपूर्ण माहिती फोरमनकडे राहिल्याने, फिर्यादीला 4,000 रुपये मिळण्याची अपेक्षा होती आणि या रकमेवर त्याने वार्षिक 12 टक्के दराने व्याजही मोजले आणि खटला दाखल केला.

प्रतिवादी क्र. 2 ने, ग्राहकाने गमावलेली लिलावातील सवलत तत्पर ग्राहकांमध्ये विभागली जावी आणि तत्पर ग्राहक केवळ वायम्पूच्या कलम 8 (सी) मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे जप्त केलेल्या लाभांशासाठी पात्र असतील, असे कुरी वायम्पूने नमूद केले आहे, अशी भूमिका घेत दाव्याला विरोध केला. प्रतिवादी क्रमांक 2 नुसार, ग्राहकाला वायम्पूनुसार रक्कम मिळण्याचा हक्क आहे आणि वायम्पूमध्ये ग्राहकाने गमावलेल्या लिलाव सवलतीच्या वितरणाची कोणतीही तरतूद नसल्यामुळे, फिर्यादीचा दावा असमर्थनीय आहे. प्रतिवादी क्रमांक 1, केरळ राज्याने लेखी निवेदन दाखल केले की राज्य हा आवश्यक पक्ष नाही आणि प्रतिवादी क्रमांक 2 ने आयोजित केलेल्या कुरींशी राज्याचा काहीही संबंध नाही. या युक्तिवादांवर विद्वत्तापूर्ण खटल्याच्या न्यायाधीशांनी सहा मुद्दे तयार केले आणि कायद्याच्या संबंधित तरतुदींची तसेच वायम्पूची तपासणी केल्यावर आणि अभिलेखावर असलेल्या साहित्याची तपासणी केल्यावर असा निष्कर्ष निघाला की, वायम्पूमध्ये विशेषतः जे प्रदान केले आहे त्यापेक्षा अधिक काहीही फोरमन दावा करू शकत नाही आणि वायम्पूच्या अंतर्गत फोरमनला सूचित केल्याप्रमाणे कमिशन मिळू शकते. विजेता नसलेल्या अभिदात्यांच्या बाबतीत जप्त केलेल्या सवलतीच्या रकमेचा विचार करता, विद्वत खटल्याच्या न्यायाधीशांनी असा निष्कर्ष काढला की कायद्यात किंवा वायम्पूमधील कोणत्याही विशिष्ट तरतुदीच्या अनुपस्थितीत आणि फोरमन वायम्पूमधील तरतुदीपेक्षा जास्त रक्कम घेऊ शकत नाही किंवा घेऊ शकत नाही, त्यामुळे कुरी संपुष्टात आल्यानंतर ती तत्पर अभिदात्यांमध्ये वितरित केली जावी.

अभिलेखातील दस्तऐवज पुराव्यांची तपासणी केल्यावर न्यायालयाने असा निष्कर्ष काढला की रु. 1,81,033.35 अविभाजित लिलाव सवलत म्हणून फोरमनकडे थकबाकी राहिली आणि या रकमेसाठी रु. 2,232.87 जोडायचे होते आणि त्यामुळे लिलावात न भरलेल्या सवलतीच्या रूपात फोरमनकडे राहिलेली एकूण रक्कम रु. 1,82,667.94 एवढी होती आणि ही रक्कम फिर्यादीसह तत्पर

ग्राहकांमध्ये वितरित करावी लागेल. तत्पर अभिदात्यांच्या संख्येचा हिशेब केल्यावर न्यायालय या निष्कर्षावर पोहोचले की फिर्यादी रुपये 41,247.40 मिळण्यास पात्र आहे. या निष्कर्षासह खटल्याचा निकाल लागल्यानंतर, प्रतिवादी क्रमांक 2 ने केरळ उच्च न्यायालयात अपील केले.

सुरुवातीला या अपीलवर सुनावणी करणाऱ्या द्वि सदस्यीय खंडपीठाने, ते कायद्याचा महत्त्वपूर्ण प्रश्न उपस्थित करते असे मत व्यक्त करत, हे प्रकरण पूर्ण खंडपीठाकडे पाठवले. पूर्ण खंडपीठाने उत्तर देण्यासाठी द्वि सदस्यीय खंडपीठाने तयार केलेला प्रश्न असा होता की, " विजेता नसलेल्या ग्राहकांनी जप्त केलेली सवलत तत्पर आणि नियमित ग्राहकांमध्ये वितरित केली जाऊ शकते का ? " पूर्ण खंडपीठाने कायद्यातील विविध तरतुदींचा तसेच वायम्पूचा विचार करून आणि अधिनियमांतर्गत निश्चित केलेल्या कमिशन किंवा मोबदल्याशिवाय इतर कोणतीही रक्कम राखून ठेवण्याचा अधिकार फोरमनला नाही आणि वायम्पू ही वस्तुस्थिती लक्षात घेऊन, असे मत मांडले की 'विजेता नसलेल्या' ग्राहकांनी जप्त केलेली लिलाव सवलत देखील तिकिटाच्या वाट्याच्या प्रमाणात कुरी संपल्यानंतर वितरित करावी लागेल, ज्या ग्राहकांनी आजपर्यंत नियमितपणे हप्त्याची रक्कम पाठवली आहे. वरील निष्कर्षानुसार अपील फेटाळण्यात आले आहे आणि मुख्य दुय्यम न्यायाधी, त्रिचुर यांचा न्यायनिर्णय आणि हुकुमनाम्याला पुष्टी मिळाल्यामुळे, विशेष अनुमतीद्वारे सध्याचे अपील करण्यात आले आहे.

अपीलकर्त्याचे विद्वान ज्येष्ठ वकील श्री. कृष्णमणी यांनी आमच्यासमोर कायदा आणि वायम्पूच्या संबंधित तरतुदी मांडल्या आणि असा युक्तिवाद केला की उच्च न्यायालयाने वायम्पूच्या कलम 8 (सी) चे चुकीचे वाचन करून आणि लिलावाची न भरलेली सवलत तत्पर आणि नियमितपणे पैसे देणाऱ्या ग्राहकांमध्ये वितरित करावी लागेल या निष्कर्षावर येऊन चूक केली आहे. कृष्णमणी यांच्या मते, पक्षांचे हक्क निश्चित करणारे वायम्पूच आहेत आणि वायम्पू 'विजेता नसलेल्या' सदस्यांनी जप्त केलेल्या लिलावाच्या सवलतीच्या वितरणास अधिकृत करत नसल्यामुळे, उच्च न्यायालयाचा निष्कर्ष कायद्याने चुकीचा आहे.

जरी फिर्यादी-उत्तरवादी यांना योग्य प्रकारे नोटीस बजावली गेली असली तरी फिर्यादी वैयक्तिकरित्या किंवा वकिलाच्या माध्यमातून हजर न झाल्याने आणि प्रकरणाचे महत्त्व लक्षात घेऊन आम्हाला वकिलाची मदत घेणे योग्य वाटले आणि ज्येष्ठ वकील श्री. सीतारामय्या यांनी न्यायालयाला मदत करण्यास सहमती दर्शवली. श्री. सीतारामय्या, विद्वान वरिष्ठ वकील यांनी केलेल्या सेवांबद्दल आम्ही आमची सखोल प्रशंसा नोंदवतो. श्री. सीतारामय्या यांनी कायद्यातील विविध तरतुदी तसेच वायम्पू आमच्यासमोर मांडले आणि असा युक्तिवाद केला की वायम्पूमध्ये दिलेल्या तरतुदीपेक्षा अधिक रक्कम

मिळण्याचा फोरमनला अधिकार नाही. या दृष्टिकोनातून वाजवी निष्कर्ष असा आहे की 'विजेता नसलेल्या' ग्राहकांनी जप्त केलेली लिलाव सवलत कुरी संपुष्टात आल्यानंतर नियमित ग्राहकांमध्ये वितरित करावी लागेल. त्यांनी केंद्रीय कायदा, आंध्र प्रदेश कायदा आणि तामिळनाडू कायद्यांमधील अशाच तरतुदी अभिलेखावर नोंदवल्या.

बारमधील प्रतिस्पर्धी निवेदने लक्षात घेता, कायद्यातील विविध तरतुदी तसेच वायम्पूच्या संबंधित तरतुदींचे परीक्षण करणे आमच्यासाठी योग्य ठरेल :

कायद्याच्या कलम 3 मध्ये 'कुरी' ची व्याख्या अशा प्रकारे करण्यात आली आहे :

'कुरी' म्हणजे असा व्यवहार ज्याद्वारे एक किंवा अधिक व्यक्ती, ज्यांना यापुढे फोरमन किंवा फोरमन म्हणतात, अनेक व्यक्तींशी करार करतात की करार करणाऱ्या पक्षांपैकी प्रत्येकाने विशिष्ट कालावधीसाठी नियतकालिक हप्त्यांद्वारे विशिष्ट रकमेची किंवा धान्याची रक्कम भरावी. आणि प्रत्येकजण, लॉटद्वारे किंवा लिलावाद्वारे किंवा वैम्पूमध्ये तरतूद केली जाईल अशा पद्धतीने ठरवल्याप्रमाणे, 'बक्षिसाची रक्कम' मिळण्यास पात्र असेल.

कायद्याच्या कलम 3 (2) मध्ये 'वायम्पू' ची व्याख्या अशा प्रकारे करण्यात आली आहे :

'वायम्पू' हा एक दस्तऐवज आहे ज्यामध्ये फोरमन आणि कुरीशी संबंधित ग्राहकांमधील कराराच्या अटी आहेत.

कायद्याच्या कलम 3 (3) मध्ये 'कुरी रक्कम' अशी परिभाषित करण्यात आली आहे :

'कुरी रक्कम' म्हणजे खंड (4) मध्ये परिभाषित केल्यानुसार सवलतीसाठी कोणत्याही कपातीशिवाय कोणत्याही हप्त्यासाठी ग्राहकांनी देय दिलेल्या योगदानाची एकूण बेरीज.

कायद्याच्या कलम 3 (4) मध्ये 'सवलत' ची व्याख्या अशा प्रकारे करण्यात आली आहे :

'सवलत' म्हणजे विजेत्याला, वैम्पूच्या अटीनुसार, वीथापालिसा चा भरणा, फोरमन चे कमिशन आणि इतर खर्चासाठी पैसे किंवा धान्याची गुणवत्ता सोडून देणे.

‘बक्षिसाची रक्कम’ कायद्याच्या कलम 3 (6) मध्ये अशा प्रकारे परिभाषित करण्यात आली आहे:

‘बक्षिसाची रक्कम’ म्हणजे सवलतीपेक्षा कमी असलेली कुरी रक्कम; त्यात तिकिटाच्या अंशाच्या बाबतीत समानुपातिक कुरी रकमेतील फरक आणि तिकिटाच्या विशिष्ट अंशावरील सूट यांचा समावेश होतो.

अधिनियमाच्या कलम 3 (7) मध्ये 'फोरमन' ची व्याख्या अशा प्रकारे करण्यात आली आहे :

‘फोरमन’ म्हणजे ती व्यक्ती जी वैम्पूच्या अंतर्गत कुरीच्या संचालनासाठी जबाबदार असते.

'वीथापालिसा' ची व्याख्या कायद्याच्या कलम 3 (9) मध्ये अशा प्रकारे करण्यात आली आहे :

'वीथापालिसा' हा कुरीच्या प्रत्येक हप्त्यावर ग्राहकांमध्ये दरानुसार वितरणासाठी वायम्पू अंतर्गत उपलब्ध असलेल्या सवलतीतील ग्राहकाचा वाटा आहे.

कायद्याच्या कलम 6 (6) मध्ये अशी तरतूद आहे की प्रत्येक कुरीमध्ये डुल्लिकेटमध्ये एक वायम्पू असेल आणि अशा वैम्पूमध्ये वेथापालिसा, फोरमनचे कमिशन आणि इतर भत्ते, जर असेल तर, याद्वारे सवलत वितरीत केलेली पद्धत आणि प्रमाण असेल. कायद्याच्या कलम 14 अंतर्गत फोरमनला सवलतीसाठी कोणतीही कपात न करता वायंपूमध्ये निर्दिष्ट हप्त्यावर त्याचे बक्षीस मिळवण्याचा आणि कुरीच्या संचालनासाठी वायंपूने निश्चित केलेले कमिशन किंवा मोबदला मिळण्याचा अधिकार आहे. कलम 15 मध्ये फोरमनची कर्तव्ये निश्चित केली आहेत. कलम 17 अंतर्गत फोरमन त्यांच्या देय रकमेसाठी सदस्यांना जबाबदार राहतो. कलम 19 अन्वये विजेता नसलेल्या सदस्यांनी वायम्पूमध्ये समाविष्ट असलेल्या तरतुदींनुसार, सदस्यता भरण्यासाठी देय तारखेपासून 10 दिवसांच्या सवलतीच्या कालावधीत त्यांचे वर्गणी भरणे आवश्यक आहे आणि असे पैसे न भरल्यास तो वायम्पुमधील तरतुदींनुसार अशा परिणामांसाठी जबाबदार आहे. कायद्याचे कलम 20 फोरमनला अभिदात्यांच्या यादीतून विजेता नसलेला ग्राहक काढून टाकण्याचे अधिकार देते आणि जर विजेता नसलेला ग्राहक कलम 19 नुसार त्याचे योगदान देण्यास अपयशी ठरला तर त्याच्या जागी इतर कोणत्याही व्यक्तीला बदलण्याचा अधिकार फोरमनला देते. कलम 21 अंतर्गत, थकबाकीदार विजेता नसलेला ग्राहकदेखील, वैम्पूमध्ये तरतूद केल्याप्रमाणे अशा कपातीच्या अधीन राहून, त्याच्या योगदानाची भरपाई फोरमनकडून करण्याचा हक्कदार असतो. कलम 22

हे विजेता ग्राहकांशी संबंधित आहे. कलम 23 हे ज्या पद्धतीने विजेता ग्राहकाला वायम्पूनुसार त्याच्या वर्गणीसाठी पैसे द्यावे लागतात त्याच्याशी संबंधित आहे. श्री. कृष्णमणी यांनी आमच्यासमोर सादर केलेल्या वैम्पूच्या कलम 8 आणि 11 बी चे इंग्रजी भाषांतर खाली थोडक्यात उद्धृत केले जाऊ शकते :

“8 (ए) एक बक्षीस आणि दुसरा लिलाव अशा दोन स्क्रॅच केलेल्या क्रमांकांवरून निश्चित सवलत म्हणून कंपनीला मिळालेल्या 10,000 रुपयांच्या रकमेपैकी, प्रत्येक हप्त्यावर, कंपनी द्वारे कुरीच्या व्यवस्थापनासाठी फोरमनचे कमिशन म्हणून रुपये 5000 विनियोजन केले जातील आणि उर्वरित 5,000 रुपये दोन विभागांतील ग्राहकांना लाभांश म्हणून वितरित केले जातील, ज्यांना बक्षीस मिळालेली नाही किंवा ज्यांनी तिकीटासाठी बोली लावली नाही आणि लिलाव केला नाही.

(बी) कंपनी फोरमनचे तिकीट घेत नसल्यामुळे सर्व सदस्यांना पहिल्या हप्त्यापासून लाभांशाचा हक्क आहे आणि त्यांनी अशा कपातीनंतर (लाभांश) फक्त शिल्लक रक्कम भरल्यास ते पुरेसे आहे.

(सी) लिलावाची सवलत सर्व ग्राहकांना त्यांच्या तिकीटाच्या भागाच्या प्रमाणात वितरित केली जाईल, मग ती विजेता असो, विजेता नसलेली असो, लिलाव केलेली असो किंवा लिलाव न केलेली असो. परंतु विजेता आणि लिलाव केलेले ग्राहक जर त्यांनी देय दिनांकाचे आत हप्ते भरले नाहीत तर ते लिलाव सवलतीसाठी पात्र ठरणार नाहीत. ज्या ग्राहकांनी त्या तारखेपर्यंत नियमितपणे हप्त्याची रक्कम पाठवली आहे, त्यांना तिकीटाच्या वाट्याच्या प्रमाणात, कुरी संपल्यानंतर विजेता असलेल्या आणि लिलाव केलेल्या ग्राहकांनी जप्त केलेली लिलाव सवलत दिली जाईल.

(डी) जे ग्राहक वर नमूद केल्याप्रमाणे लाभांशासाठी पात्र आहेत, त्यांना प्रत्येक हप्त्यात केवळ लाभांश वजा केल्यानंतरच त्यांचा वाटा म्हणून रक्कम पाठवावी लागेल. परंतु जर लाभांश रक्कम हप्त्याच्या रकमेपेक्षा जास्त असेल तर अशी अतिरिक्त रक्कम ग्राहकांना रोख स्वरूपात दिली जाईल.

11 (बी) जर विजेता नसलेला आणि लिलाव न केलेला ग्राहक नियत देय दिनांकाचे दहा दिवसांच्या आत हप्त्याची रक्कम पाठवत नसतील, तर ते पुढील नियत तारखेस किंवा त्यापूर्वी 12 टक्के व्याजासह उक्त रक्कम भरू शकतात. असे न केल्यास, पुढील आणि त्यानंतरच्या हप्त्यांसाठी वाढीव कालावधीला (10 दिवस) परवानगी दिली जाणार नाही आणि अशा सदस्यांनी व्याजासह सतत दोन हप्ते डिफॉल्ट केल्यास आणि तिसरा हप्ता पाठवण्यात अयशस्वी झाल्यास तीन

डिफॉल्ट हप्त्यांची सवलत (लाभांश, लिलाव सवलत) जप्त केली जाईल, अन्यथा कंपनीने परवानगी दिल्याशिवाय, ज्या सदस्यांनी सतत तीन हप्ते डिफॉल्ट केले आहेत त्यांची तिकिटे स्कॅच केली जातील आणि ते आपोआप ग्राहक होण्याचा त्यांचा अधिकार गमावतील. कंपनीला कुरी यादीमधून त्यांची नावे काढून टाकण्याचा अधिकार असेल आणि त्याऐवजी स्वतःकडे हस्तांतरित करण्याचा किंवा नवीन ग्राहकांची नोंदणी करण्याचा अधिकार असेल. परंतु अभिदात्यांच्या यादीतून काढून न टाकणे किंवा अशा प्रकरणांमध्ये दुसऱ्याची बदली न करणे म्हणजे सतत थकबाकीदाराला अभिदाता म्हणून कायम राहण्याची परवानगी दिली आहे असे मानले जाणार नाही.”

चिट फंड कायदा, 1961 च्या तरतुदी आणि त्याची घटनात्मक वैधता या न्यायालयासमोर श्रीराम चिट्र अँड इन्व्हेस्टमेंट (पी) लिमिटेड .विरुद्ध. युनियन ऑफ इंडिया अँड अदर्स, एस. सी. सी. [1993] 4 सप्ल. 226 या प्रकरणात विचारार्थ आली. हा कायदा आता विचाराधीन असलेल्या कायद्याशी समान आहे. या न्यायालयाने चिट व्यवहारांमध्ये फोरमनच्या भूमिकेचा विचार केला आणि बेकायदेशीर लाभ मिळवण्यासाठी अनैतिक फोरमनने कोणत्या प्रकारे अनुचित पद्धतींचा अवलंब केला हे सूचित केले, अशा प्रकारे :

“ फोरमन त्याचे उत्पन्न कायदेशीर आणि बेकायदेशीर अशा वेगवेगळ्या मार्गांनी मिळवतो. पहिल्या श्रेणीमध्ये अशा वस्तूंचा समावेश केला जाऊ शकतो जसे सदस्यांकडून प्रवेश शुल्क, थकबाकीदार सदस्यांकडून दंडात्मक व्याज किंवा दंड शुल्क आणि त्यांचा लाभांश जप्त करणे, विजेता नसलेल्या चिटधारकांना दिलेल्या कर्जावरील व्याज, चिटमधील समभागांच्या हस्तांतरणासाठी शुल्क, राजीनामा देऊ इच्छिणाऱ्या सदस्याने दिलेल्या वर्गणीतून कपात, स्वतःसाठी राखीव असलेल्या चिटवरील लाभांश, कपातीशिवाय घेतलेल्या चिट बक्षीसावरील व्याज, चिट बक्षीसावरील व्याज जे विजेता सदस्य ताबडतोब गोळा करण्याच्या स्थितीत नसेल आणि योजनेच्या मध्यभागी बंद होणाऱ्या परंतु परताव्याचा दावा करण्याची पर्वा न करणाऱ्या सदस्यांनी भरलेली सदस्यता वर्गणी.

फोरमनमधील अनैतिक लोक बेकायदेशीर लाभ मिळवण्यासाठी अनेक अन्यायकारक पद्धतींचा अवलंब करतात. यापैकी काही पद्धती खाली थोडक्यात नमूद केल्या आहेत :

(i) चिट मालिकेतील सदस्यांची आवश्यक संख्या पूर्ण करण्यासाठी बनावट सदस्यांची नोंदणी. जर एखादा खरा आणि गरजू विजेता नसलेला सदस्य लिलावात मोठी सवलत देण्यासाठी पुढे येऊ शकत नसेल, तर या बेनामी सदस्यांपैकी एकाला बक्षीस मिळाल्याचे दिसून येते, ज्यामुळे वास्तविक सदस्य संधीपासून वंचित राहतात. (ii) त्याचप्रमाणे, गरजू विजेता नसलेल्या सदस्य किंवा नवीन सदस्याचे शोषण करणे शक्य आहे जेणेकरून त्याला केवळ जास्तीत जास्त सवलतीत बक्षीस मिळेल. (iii) विजेता असलेल्या सदस्याला सोडत किंवा लिलाव संपल्यानंतर लगेचच, हमी पुरवल्यानंतर रक्कम मिळणे अपेक्षित आहे. परंतु फोरमन अशा युक्त्या स्वीकारतो ज्यामुळे प्रत्यक्ष देयाला बराच काळ विलंब होतो, दरम्यानच्या काळात तो पैसा, व्याज, शुल्क वापरतो. जर तो नंतरच्या ड्रॉपर्यंत पैसे देण्यास उशीर करण्यात यशस्वी झाला, तर आधीच्या विजेत्याला त्यानंतरच्या ड्रॉच्या संकलनातून बक्षीस दिले जाते. अशा प्रकारे, एक हप्ता कायमस्वरूपी फोरमनच्या हातात असतो, ज्याचा त्याला आवडेल अशा कोणत्याही प्रकारे वापर केला जाऊ शकतो.

काही फोरमन त्यांचा नफा जास्तीत जास्त कसा वाढवतात हे स्पष्ट करण्यासाठी वरील उदाहरणे आहेत. फोरमन आणि त्याचे सहकारी घटनास्थळावरून गायब होतात आणि त्यांचा शोध घेता येत नाही अशा प्रकरणांचा ते विचार करत नाहीत. अशा अनेक घटना पोलिसांच्या नोंदीत आहेत. 1962-66 दरम्यान केरळमधील अनेक जिल्ह्यांमध्ये अशा प्रकारच्या गैरप्रकारांमुळे 255 चिट्टीस कोसळल्या. "

फोरमन ज्या पद्धतीने सदस्यांचे शोषण करतो त्या संदर्भात उपरोक्त प्रकरणात या न्यायालयाने जे सांगितले आहे ते लक्षात घेऊन आणि कायद्यातील तरतुदींची आणि पूर्वी नमूद केलेल्या वायम्पूची तपासणी केल्यावर, आम्हाला या निष्कर्षावर येण्यास अजिबात संकोच वाटत नाही की, एक फोरमन केवळ कमिशनचा हक्कदार आहे, कारण तो वायम्पूमध्ये दिलेला आहे आणि त्याला यापेक्षा अधिक काहीही मिळण्याचा हक्क नाही. वायम्पूच्या खंड बी (सी) मध्ये वापरलेली विशिष्ट भाषा लक्षात घेता, लिलावाच्या सवलतीची रक्कम सर्व ग्राहकांमध्ये त्यांच्या तिकिटाच्या वाट्याच्या प्रमाणात वितरित करावी लागेल. आमचे असे मत आहे की विजेता नसलेल्या ग्राहकांची जप्त केलेली सवलत, ज्यांनी त्यांचे सदस्यत्व नियमितपणे पाठविले आहे अशा ग्राहकांमध्ये वितरित करावी लागेल. हे खरे आहे की वायंपूमध्ये कोणतीही विशिष्ट तरतूद नाही परंतु कायदा आणि वायंपू अंतर्गत फोरमनचा हक्क दर्शविला गेला आहे आणि फोरमन जे दिले आहे त्यापेक्षा जास्त काहीही घेऊ शकत नाही आणि म्हणून ही रक्कम नियमित ग्राहकांमध्ये वितरित करावी लागते. आमच्या विचारपूर्वक मते, केरळ उच्च न्यायालयाच्या पूर्ण

खंडपीठाने या प्रश्नाचे योग्य उत्तर दिले आणि आम्हाला त्यात कोणतीही कायदेशीर दुर्बलता आढळत नाही. परिस्थितीनुसार खर्चाबाबत कोणताही आदेश न देता हे अपील त्यानुसार फेटाळले जाते.

आर. ए.

अपील फेटाळण्यात आली.

अस्वीकरण

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याचा / तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरीता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबाजवणीकरीता वैध मानला जाईल."